STUDIA ETNOLOGICZNE
I ANTROPOLOGICZNE

Tom 14

Globalizacja jako wyzwanie
dla zachowania i upowszechniania
dziedzictwa kulturowego
w Europie Środkowo-Wschodniej

STUDIA ETNOLOGICZNE I ANTROPOLOGICZNE

Tom 14

Globalizacja jako wyzwanie dla zachowania i upowszechniania dziedzictwa kulturowego w Europie Środkowo-Wschodniej

pod redakcją

Haliny Rusek i Jacka Szczyrbowskiego

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego • Katowice 2014

REDAKTOR NACZELNY
Halina Rusek

RADA REDAKCYJNA
Zygmunt Kłodnicki – przewodniczący, Gabor Barna, Zuzana Beňušková, Irena Bukowska-Floreńska, Zenon Gajdzica, Iwona Kabzińska, Jan Kajfosz, Stepan Pavluk, Aleksander Posern-Zieliński, Klaus Rot, Halina Rusek, Tadeusz Siwek, Rastislava Stoličná, Miroslav Válka, Jiří Woitsch

SEKRETARZ REDAKCJI
Magdalena Szalbot

ZESPÓŁ RECENZENTÓW
Jan Adamowski, Władysław Baranowski, Dušan Drljača, Róża Godula-Węcławowicz, Marek Haltof, Ryszard Kantor, Grażyna E. Karpińska, Krystyna Kossakowska-Jarosz, Eva Krekovičova, Jiří Langer, Urszula Lehr, Lech Mróz, Wojciech Olszewski, Grzegorz Pełczyński, Michael Siemon, Teresa Smolińska, Anna Szyfer, Ryszard Vorbrich

REDAKCJA
Uniwersytet Śląski
Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji
ul. Bielska 62, 43-400 Cieszyn, tel.: (+48) 33 854 6150, fax: (+48) 33 854 6101
e-mail: seia@us.edu.pl
www: seia.us.edu.pl

Publikacja jest dostępna także w wersji internetowej:

Central and Eastern European Online Library
www.ceeol.com

Spis rzeczy

Wstęp (*Halina Rusek*) 9

DZIEDZICTWO KULTUROWE W PROCESIE PRZEMIAN – OD SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ DO WSPÓLNOTY PONADNARODOWEJ

Anna Kwaśniewska: **Naukowe, polityczne i gospodarcze aspekty zainteresowania dziedzictwem kulturowym Kaszubów** 15

Dorota Świtała-Trybek: **Dziedzictwo kulinarne w kontekście europejskiego ruchu turystycznego** 28

Ewa Tomaszewska: **Polski, czeski i słowacki teatr lalek – przenikanie wpływów** 44

Bartłomiej Sury: **Znak Dziedzictwa Europejskiego jako narzędzie konstruowania dziedzictwa** 58

UPOWSZECHNIANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W GLOBALNEJ RZECZYWISTOŚCI

Stanisław Węglarz: **Zadania samorządu terytorialnego w zachowywaniu i upowszechnianiu dziedzictwa kulturowego. Doświadczenia powiatu nowosądeckiego** 69

Marek Rembierz: **O kulturowym dziedzictwie wypasania owiec i symbolice pasterskiej oraz o kunszcie kucharskim i dobrym smaku** 82

Irena Kotowicz-Borowy: **Edukacja kulturalna i regionalna instrumentem podtrzymującym tradycję i poczucie ukorzenienia w globalnej rzeczywistości** . 109

Karolina Buczkowska: **Udany powrót etosu szlacheckiego na turystyczne szlaki Wielkopolski** 118

Mikołaj Góralik: **Promocja kulturowego dziedzictwa na przykładzie projektu Sci-fEAST: Filmowe science-fiction w Europie Środkowo-Wschodniej** . 131

NIEMATERIALNE DZIEDZICTWO KULTUROWE

Katarzyna Kraczoń: **Rola współczesnych jarmarków miejskich w upowszechnianiu niematerialnego dziedzictwa kulturowego (na przykładzie Jarmarku Jagiellońskiego w Lublinie)** 143

Małgorzata Kłych: **Nowa muzyka góralska w dobie globalizacji – na przykładzie kapeli „Trebunie-Tutki”** 154

Aleksandra Wojciechowska: **Realia poznawania języków obcych przez licealistów w dobie zjednoczonej Europy** 162

Paweł Rutkiewicz: **Globalizacja a wartościowanie – na przykładzie Literackiej Nagrody „Angelus”** 173

GLOBALIZACJA – PRZESTRZEŃ – MIASTO

Jolana Darulová: **Kultúrne dedičstvo v kontexte zaniknutého baníctva v meste Banská Štiavnica** 187

Katarína Koštialová: **Kultúrne dedičstvo a globalne / lokalne prejavy v súčasnom malom meste** 197

Grzegorz Odoj: **Postindustrialne dziedzictwo kultury materialnej w procesie rewitalizacji (na przykładzie górnośląskich osiedli patronackich)** . . 210

TOŻSAMOŚĆ W DOBIE GLOBALIZACJI

Liliana Węgrzyn-Odzioba: **Kształtowanie się tożsamości wielopoziomowej w państwach Europy Środkowej i Wschodniej po 1989 roku – zagadnienia teoretyczne** 225

Halina Szymańska: **Globalizacja a zagubione poczucie tożsamości i dziedzictwo kulturowe** 240

Radosław Sagan: **Tożsamość śląska i jej przemiany pod wpływem globalizacji** . 253

Contents

Introduction (*Halina Rusek*) 9

CULTURAL HERITAGE
IN A TRANSFORMATION PROCESS –
FROM A LOCAL COMMUNITY TO A TRANSNATIONAL UNION

Anna Kwaśniewska: **Scientific, Political and Economical Aspects of Interest in the Cultural Heritage of the Kashubians** 15

Dorota Świtała-Trybek: **Culinary Heritage in the Context of European Tourism** . 28

Ewa Tomaszewska: **Polish, Czech and Slovakian Puppet Theatre – Mutual Influences** 44

Bartłomiej Sury: **The European Heritage Label as a Tool for Establishing Heritage** 58

DISSEMINATION OF CULTURAL HERITAGE
IN A GLOBAL REALITY

Stanisław Węglarz: **The Tasks of Local Governments in Preservation and Dissemination of Cultural Heritage. Trials and Experiences of the Nowy Sącz Poviat** 69

Marek Rembierz: **On the Cultural Heritage of Sheep Herding and the Shepherd Symbolism, Culinary Artistry and Good Taste** 82

Irena Kotowicz-Borowy: **Cultural and Regional Education as an Instrument of Upholding Tradition and the Notion of Rooting in a Global Reality** . 109
Karolina Buczkowska: **A Successful Re-Emergence of the Gentry Ethos on Tourist Routes of Wielkopolska** 118
Mikołaj Góralik: **The Promotion of Cultural Heritage as Illustrated by the Sci-fEAST Project: Cinematic Science-Fiction in Central and Eastern Europe** 131

NON-MATERIAL CULTURAL HERITAGE

Katarzyna Kraczoń: **The Role of Contemporary City Fairs in Dissemination of the Non-Material Cultural Heritage (as Illustrated by the Jagiellonian Fair in Lublin)** 143
Małgorzata Kłych: **New Highlander Music in the Age of Globalization as Illustrated by the "Trebunie-Tutki" Band** 154
Aleksandra Wojciechowska: **The Realities of Learning Foreign Languages by High School Students in United Europe** 162
Paweł Rutkiewicz: **Globalization and Valuation On The Example of the "Angelus" Literary Award** 173

GLOBALIZATION – SPACE – CITY

Jolana Darulová: **Cultural Heritage in the Context of the Decline of the Mining Industry in Banská Štiavnica** 187
Katarína Koštialová: **Cultural Heritage and Its Global / Local Manifestations In a Contemporary Small Town** 197
Grzegorz Odoj: **Post Industrial Material Culture Heritage in the Revitalization Process (as Illustrated by Patronage Housing Estates of Upper Silesia)** 210

IDENTITY IN THE GLOBALIZATION AGE

Liliana Węgrzyn-Odzioba: **The Shaping of a Multilevel Identity in Central and Eastern European States after 1989 – Theoretical Issues** 225
Halina Szymańska: **Globalization and a Lost Sense of Identity and Cultural Heritage** 240
Radosław Sagan: **Silesian Identity and Its Globalization-Influenced Transformation** 253

Wstęp

Wiedza o kulturze – zarówno współczesnej, jak i tej dawnej, utrwalonej i przekazywanej z pokolenia na pokolenie jako dziedzictwo kulturowe – stanowi niemałe wyzwanie dla badaczy kultury, a tym bardziej dla jej twórców i odbiorców. Wiedza ta – rozproszona w świecie – dzięki nieustannemu doskonaleniu się systemów komunikacji stała się dostępna badaczom z różnych dziedzin nauki, często odległych od tradycyjnie uznawanych za odpowiednie pole do takich badań. Każdy użytkownik internetu znajdzie na jego stronach, na polecenie wyszukania wszystkich treści skupionych wokół słowa „kultura", prawie 50 tys. haseł. Czy tak łatwy dostęp do wiedzy o kulturze ułatwia zrozumienie istoty współczesnej kultury, jej przemian, wewnętrznej logiki, struktury itp.? Czy umożliwia zgłębienie istoty dziedzictwa kulturowego i poznanie strategii związanych z uznaniem czegoś właśnie za dziedzictwo kulturowe, pozwalających na jego zachowanie i przekazywanie? Czy strategie te nadążają za rozwojem nowoczesnych środków komunikacyjnych, zapewniających powszechną dostępność informacji o przeszłości, teraźniejszości, a nawet przyszłości? Postawione pytania prowadzą do sformułowania jednego pytania głównego: Czy radzimy sobie z wiedzą o kulturze w kontekście wszechobecnego procesu globalizacji, a przede wszystkim: czy radzimy sobie z naszym dziedzictwem kulturowym włączonym – czy chcemy tego, czy też nie – w ten proces?

Wiedza o procesie globalizacji, jego kierunkach i skutkach – podobnie jak wiedza o kulturze – jest niespójna, rozproszona; sam termin „globalizacja" bywa różnie rozumiany i interpretowany. Nie jest zatem łatwo połączyć ze sobą te dwie kategorie jako przedmiot analizy naukowej, jednak autorzy artykułów zawartych w kolejnym tomie „Studiów Etnologicznych i Antropologicznych" postanowili tę trudność pokonać; próbę tę należy uznać za udaną.

Podstawowe wskaźniki globalizacji można ujmować w różnych konfiguracjach i zestawieniach, między innymi w postaci tez stanowiących rodzaj syntezy różnych stanowisk:

- Globalizacja polega na intensyfikacji ogólnoświatowych relacji społecznych, które wiążą oddalone od siebie miejsca.
- Proces globalizacji prowadzi do zacieśnienia stosunków i wzrostu współzależności w skali świata – ten świat jest w coraz większym stopniu „jednym światem", gdzie inni odczuwają skutki naszych działań, a my odczuwamy problemy globalne.
- Globalizacja oznacza nieustannie wzrastającą ruchliwość ludzi, którzy uwolnili się w pewien sposób od wpływu swoich lokalnych społeczności (ich kultura jawiła im się jako dobrze znana, „swoja", przekazywana tradycyjnymi drogami z pokolenia na pokolenie).
- Globalizacja spowodowała, że współczesny świat daje nam niespotykanie szeroki wybór możliwości, kim być, jak tworzyć siebie i budować własną tożsamość, ale nie dostarcza nam, niestety, wskazówek, na co powinniśmy się w tych wyborach zdecydować. Inaczej mówiąc, świat nowoczesny zmusza nas do nieustannego odnajdywania siebie.

Badacze procesów globalizacyjnych nie mają wątpliwości, że spowodowały one zmiany nie tylko w skali światowych systemów społecznych i gospodarczych, ale także w codziennym życiu ludzi we wszystkich regionach świata. Niektórzy badacze twierdzą, że ludzie zatracili poczucie własnego miejsca, natomiast bliskie im miejsca zatracają swoje charakterystyczne cechy narodowe, regionalne czy lokalne i stają się przestrzenią zhomogenizowaną, ujednoliconą pod wieloma względami. W tej przestrzeni dokonuje się na niespotykaną do tej pory skalę dyfuzja kulturowa, migracja międzykulturowa, przemieszczanie się z kultury do kultury, co powoduje, że możemy mieć nie jedną, ale wiele kultur bliskich nam, dobrze znanych, „swoich". Na fali tych procesów zapanowała zgoda na istnienie człowieka wielowymiarowego, złożonego, często wewnętrznie skłóconego ze sobą samym, jak gdyby zdezintegrowanego.

Przeglądając bogatą literaturę, w której kluczowym terminem jest „globalizacja", dochodzimy do wniosku, że w drugiej dekadzie dyskusji nad istotą tego wielowymiarowego procesu, nie ma zgody co do jego jednoznacznego rozumienia. Można natomiast wyróżnić kilka pojęć, które do niedawna przewijały się w większości stanowisk, definicji i koncepcji: „rozpowszechnianie", „powielanie", „unifikacja", „homogenizacja", „standaryzacja", „uniwersalizacja". W ostatnich latach coraz częściej jednak słychać głosy, iż błędne jest kojarzenie globalizacji tylko z homogenizacją. Globalizacja nie redukuje różnorodności kulturowej, choć zdarzają się przypadki destrukcji w postaci zanikania dziedzictwa kulturowego różnych ludów czy innego typu społeczności. To, co uznajemy za ogólnoświatowe wytwory i idee, ma w istocie wiele wariantów, może być różnie odczytywane i dostosowywane do gustów miejscowych odbiorców. Globalizacja zatem

może mieć zarówno ujednolicające, jak i różnicujące następstwa. Coraz bardziej zhomogenizowana wydaje się wszechdostępna kultura popularna, ale jednocześnie widoczny staje się wzrost zróżnicowania na poziomie kultur lokalnych. Proces ten z jednej strony jest ważnym mechanizmem obronnym stosowanym przez te kultury wobec naporu unifikacji, a z drugiej strony stanowi skutek pojawienia się nowych możliwości w postaci mediów o globalnym zasięgu, dzięki którym lokalne kultury mogą promować swoją oryginalność i specyfikę, mogą również propagować swoje dziedzictwo kulturowe i przekazywać je z pokolenia na pokolenie za pomocą nowych strategii opartych na globalnych środkach komunikacji.

Globalizacja jest wyzwaniem dla dziedzictwa kulturowego. Jeden aspekt tego wyzwania to oczywiste zagrożenie w postaci najważniejszego mechanizmu globalizacji, czyli homogenizacji, powszechnej dążności do ujednolicenia i uproszczenia wszelkich treści, w tym treści z zakresu kultury. Drugi zaś aspekt to szansa na wprowadzenie dziedzictwa kulturowego – narodowego i lokalnego – w globalny obieg wiedzy o świecie, czyli w obieg dający niepowtarzalną możliwość zaistnienia na skalę ogólnoświatową.

Halina Rusek

PROFIL CZASOPISMA

„Studia Etnologiczne i Antropologiczne" ukazują się od 1997 roku. Czasopismo jest rocznikiem wydawanym przez Uniwersytet Śląski. Od września 2012 roku „Studia Etnologiczne i Antropologiczne" znajdują się na liście czasopism punktowanych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (tzw. lista B).

Tematyka proponowana w ramach wydawnictwa obejmuje rozprawy naukowe oraz doniesienia z badań ściśle związane z zagadnieniami etnologii i antropologii. „Studia Etnologiczne i Antropologiczne" stwarzają etnologom, antropologom i folklorystom, możliwość dyskusji, wymiany doświadczeń i zapoznawania się z wynikami aktualnie prowadzonych badań.

WYTYCZNE DOTYCZĄCE PRZYGOTOWANIA TEKSTU DO DRUKU

1. Na pierwszej stronie należy podać imię i nazwisko autora oraz pełną nazwę ośrodka, który autor reprezentuje; w przypadku osób niezatrudnionych na uczelniach – miejscowość.
2. Wszystkie teksty powinny być napisane w edytorze Word, czcionką Times New Roman, 12 pkt, z odstępem 1,5 wiersza. Nowy akapit należy rozpoczynać od wcięcia (1 cm). Objętość tekstu nie może przekroczyć 12 stron znormalizowanego wydruku (wraz ze streszczeniem). Bibliografia nie jest wymagana.
3. Jeśli zamieszczamy cytat, zawsze podajemy stronę pracy, z której pochodzi. Cytaty krótkie piszemy zwykłą czcionką i ujmujemy je w cudzysłów. Dłuższe cytaty piszemy mniejszą czcionką (10 pkt), z pojedynczym odstępem i ujmujemy je „blokowo", z wcięciem z lewej, bez cudzysłowu.
4. Przypisy każdorazowo zakończone kropką należy umieszczać u dołu strony (czcionka 10 pkt, Times New Roman). Przypisy powinny być zbudowane według następującego wzoru:

   J. K o w a l s k i: *Historia Górnego Śląska*. Warszawa 2008, s. 35.
   J. K o w a l s k i: *Górny Śląsk – wczoraj i dziś*. W: I d e m: *Historia Górnego Śląska*. Warszawa 2008, s. 35–48.
   J. K o w a l s k i: *Górny Śląsk – wczoraj i dziś*. W: *Historia Górnego Śląska*. Red. J. N o w a k, B. M a l i n o w s k a - K e r n. Warszawa 2008, s. 35–48.
   J. K o w a l s k i: *Historia Górnego Śląska*. „Śląsk" 2008, nr 4 (120), s. 35–45.

   Jeżeli opracowanie było cytowane wcześniej (w obrębie jednego artykułu), podajemy skrócony opis (a nie op. cit.). Skracając opis bibliograficzny, należy zwrócić szczególną uwagę na to, by był on zapisywany w tej samej postaci. Skróceniu ulegają także opisy prac zbiorowych (nawet jeżeli odwołujemy się do różnych artykułów znajdujących się w tym samym tomie).
   Stosujemy następujące skróty (zapisywane dużą literą): T. (tom); Cz. (część); Red. (redaktor); Przeł. (przełożył); Oprac. (opracował); skróty zapisywane małymi literami: nr (numer); z. (zeszyt); s. (strona);
   Numerację tomów, części, zeszytów zapisujemy cyframi arabskimi (niezależnie od tego, jaki zapis znajduje się w oryginale).
   Używamy łacińskich określeń: Ibidem, Idem/Eadem (zależnie od płci).
5. Przesyłając tekst do publikacji w wersji elektronicznej, fotografie lub inne ilustracje należy załączyć jako osobne pliki (w formacie .jpg, .gif, .bmp, .png lub .tif), zawierając w nazwie każdego pliku: Fot. 1, Fot. 2, Il. 1, Il. 2 itd. Zdjęć i innych materiałów ilustracyjnych prosimy „nie wstawiać" w wybranych miejscach tekstu wraz z podpisami pod nimi. Do korespondencji elektronicznej prosimy załączyć sporządzoną w Wordzie listę podpisów pod materiał ilustracyjny według następującego wzoru:

   Fot. 1. Obozowisko Pasztunów, zachodni Pakistan (fot. J. Stolarski, lipiec 2005).

   Autorzy są odpowiedzialni za uzyskanie i przesłanie do Wydawnictwa pozwolenia na reprodukowanie w ich tekście materiałów ilustracyjnych objętych prawem autorskim.

6. Do tekstu prosimy dołączyć: „słowa klucze" (do 5 słów w języku polskim i angielskim) streszczenie w języku polskim (do 650 znaków ze spacjami). Streszczenie powinno być napisane na oddzielnej stronie i opatrzone nagłówkiem z imieniem i nazwiskiem autora.
7. Złożenie tekstu do druku oznacza zgodę na druk bez otrzymania honorarium autorskiego w zamian za otrzymanie egzemplarza publikacji. Redakcja zastrzega sobie prawo do ostatecznej decyzji o zakwalifikowaniu tekstu do druku.

PROCEDURA RECENZOWANIA ARTYKUŁÓW

1. Procedura recenzowania publikacji w czasopiśmie „Studia Etnologiczne i Antropologiczne" opiera się na zaleceniach Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.
2. Autorzy przysyłając tekst do opublikowania w czasopiśmie, wyrażają zgodę na podjęcie działań związanych z przyjętą procedurą i zasadami recenzowania.
3. W przypadku tekstów w języku obcym do recenzowania powołuje się przynajmniej jednego Recenzenta afiliowanego w instytucji zagranicznej (innej niż narodowość Autora artykułu).
4. Redakcja czasopisma ocenia nadesłane artykuły od strony formalnej. Następnie, do oceny każdej publikacji, powoływanych jest dwóch niezależnych Recenzentów. Recenzenci nie wchodzą w skład Rady Naukowej czasopisma oraz nie są zatrudnieni przez jednostkę wydającą czasopismo. Recenzenci posiadają tytuł doktora habilitowanego (co najmniej). Afiliacja Autora nadesłanego artykułu nie może pokrywać się z afiliacją Recenzentów oceniających tekst.
5. W procesie recenzowania zastosowanie ma tzw. zasada „double-blind review proces", czyli tzw. „podwójnie ślepa recenzja", która powoduje, że Autorzy i Recenzenci nie znają swoich tożsamości.
6. Recenzja ma formę pisemną.
7. Opinia Recenzenta o recenzowanym artykule informuje o jego:
   a) odrzuceniu,
   b) zakwalifikowaniu do publikacji bez poprawek,
   c) dopuszczeniu do opublikowania po wprowadzeniu zmian zasugerowanych przez Recenzenta.
8. Zasady zakwalifikowania bądź odrzucenia publikacji są podawane na stronie internetowej czasopisma.
9. Autorzy nadsyłający swoje artykuły są informowani o wyniku procedury recenzenckiej.
10. Nazwiska Recenzentów artykułów publikowanych w poszczególnych tomach czasopisma nie są podawane do publicznej wiadomości. Raz w roku na stronie internetowej czasopisma zamieszczana jest lista Recenzentów współpracujących z czasopismem.

ZAPORA „GHOSTWRITING" I „GUEST AUTHORSHIP"

1. „Ghostwriting" (brak ujawnienia roli jednego z Autorów tekstu w jego powstaniu) i „guest authorship" (zamieszczenie informacji o współredagowaniu danego tekstu przez Autora, mimo braku lub znikomego udziału z jego strony w jego powstaniu) są przejawem nierzetelności naukowej.
2. Redakcja wymaga ujawnienia informacji o wkładzie poszczególnych Autorów w powstanie nadesłanego artykułu.
3. Wykryte przypadki „ghostwriting" lub „guest authorship" będą demaskowane, włącznie z powiadomieniem odpowiednich podmiotów, z którymi związani są nieetycznie postępujący Autorzy.
4. Redakcja wymaga od Autorów podania informacji o źródłach finansowania nadesłanej publikacji.
5. Redakcja będzie dokumentować wszelkie przejawy łamania i naruszania etyki obowiązującej w nauce.

Redaktor
Olga Nowak

Projektant okładki i stron działowych
Aleksander Ostrowski

Redaktor techniczny
Małgorzata Pleśniar

Korektor
Lidia Szumigała

Łamanie
Edward Wilk

Copyright © 2014 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 1506-5790
(wersja drukowana)

ISSN 2353-9860
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Nakład 130 + 50 egz. Ark. druk. 17,25. Ark. wyd. 22,5.
Papier offset., kl. III 90 g. Cena 42 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: „TOTEM.COM.PL Sp. z o.o." Sp.K.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław